

Nederlands Fruit Netwerk

Jaarverslag 2021

M.C.M. Rutten
januari 2022

Jaarverslag 2021, Nederlands Fruit Netwerk

Korte historie van het Nederlands Fruit Netwerk

Het Nederlands Fruit Netwerk is in 2015 opgericht als onderdeel van Stichting de Oerakker met als doel opsporing en behoud van fruitrassen die tot het Nederlands cultureel erfgoed behoren. Omdat in Nederland van oudsher vooral nieuwe appelvariëteiten werden gekweekt, zijn de appels als eerste aangepakt. In de eerste periode van het Netwerk is vooral aandacht besteed aan de samenstelling van het Netwerk, de beheersstructuur en het discussiëren over de te volgen aanpak. Die discussie heeft in 2016 geleid tot een voorstel om in Nederland één of meerdere collectieboomgaarden te realiseren, die een alomvattende collectie van de fruitrassen behorend tot het Nederlands cultureel erfgoed herbergen. De middelen daarvoor moeten nog verworven worden, maar het plan staat.

Vervolgens is in 2017 een begin gemaakt met de inventarisatie van de fruitcollecties in de boomgaarden van de bij het Netwerk aangesloten personen of groeperingen, om zo een indruk te krijgen van welke rassen er nog zijn, en welke mogelijk (voorgoed) verloren zijn gegaan. Deze fase is in 2019 grotendeels afgerond, al zullen collecties met enige regelmaat herzien dan wel uitgebreid worden, en dus is continu onderhoud van onze collectiedatabases nodig. In de inventarisatiefase is duidelijk geworden dat veel materiaal nog wel te vinden is, maar het behoud ervan op lange termijn is verre van verzekerd.

Vanaf 2019 breidt het Nederlands Fruit Netwerk de appelcollectie van de genenbank van de Wageningen Universiteit, beheerd door het Centrum voor Genetische bronnen Nederland (CGN), jaarlijks uit met ca. 30 appelrassen die onderdeel uitmaken van het Nederlands cultureel erfgoed.

Overzicht

In 2021 zijn de activiteiten van het Nederlands Fruit Netwerk met horten en stoten weer op gang gebracht, na de vrijwel volledige stilstand in 2020. De flexibiliteit van de leden heeft er in belangrijke mate toe bijgedragen dat ondanks lockdown, avondklokken en andere COVID-19-gerelateerde zaken diverse acties doorgang konden vinden, door agenda's voortdurend aan te passen aan de geldende regels. De belangrijkste gebeurtenissen op een rijtje:

Verreweg de belangrijkste activiteit van 2021 was de voorbereiding en uitvoering van een grootschalige DNA-analyse van 672 accessies *Malus* spp., van zowel het CGN als de andere collectiehouders binnen het Nederlands Fruit Netwerk.

Op het gebied van rassenbehoud zijn van twee bedreigde boomgaarden de belangrijkste dan wel zeldzaamste rassen veiliggesteld door van deze rassen enthout te nemen en er vervolgens nieuwe bomen van te maken.

De erfgoedselectiecommissie heeft na een bijzonder rustig 2020 de draad weer opgepakt, en is verder gegaan met haar analyse en beschrijving van de erfgoeddrassen.

We begroeten dit jaar ook twee nieuwe leden: Klimaatneutraal IJsselstein, en kwekerij AAtree, in Buurse.

Voor de derde keer op rij zijn ca. 30 erfgoed-appelrassen opgekweekt en uitgeleverd aan het CGN, deze keer met een overdracht van de bomen aan de collegevoorzitter van de Wageningen Universiteit, onder toezicht van de pers.

Leden

Ultimo 2020 zijn de volgende collectieboomgaarden aangesloten en direct betrokken bij het Nederlands Fruit Netwerk, zie bijgaand kaartje (donkergroene stippen):

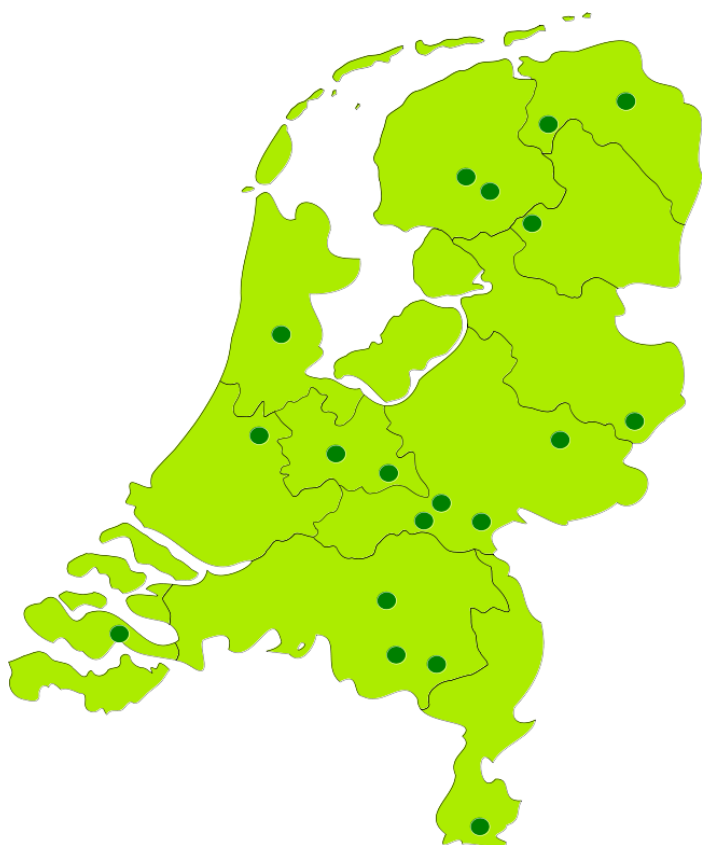
Hoogstamboomgaard Middenbeemster, eigendom van de Pomologische Vereniging Noord-Holland, vertegenwoordigd door Thijs Jostmeijer, Geo de Kruijk en Rogier Tan.

Hoogstamboomgaard Frederiksoord, gesticht door de Noordelijke Pomologische Vereniging, vertegenwoordigd door Marianne van Lienden.

Hoogstamboomgaard Belle Fleur te Kasteren (Liempde), eigendom van Jan en Jeanne Zandbergen – van den Boom, en door hen vertegenwoordigd.

Hoogstamboomgaard Acht, beheerd door de Stichting Werkgroep Boomgaard Acht, en vertegenwoordigd door Marcel Rutten.

Een groot aantal deelcollecties, met (terug)gevonden oude appel- en perenrassen, die als collectie-boomgaarden zijn ondergebracht bij particulieren in met name Gelderland. Deze worden momenteel als "Rossel-boomgaarden" beheerd, in samenwerking met de Stichting Landschapsbeheer Gelderland en een aantal Achterhoekse gemeentes, in het kader van een LEADER-project. De vinder van deze oude rassen, Hennie Rossel, vertegenwoordigt al deze boomgaarden in het Nederlands Fruit Netwerk.

Figuur 1: Locaties van collectieboomgaarden beheerd door leden van het Nederlands Fruit Netwerk

Boomkwekerij "Vruchtboomkwekerij Auke Kleefstra", eigendom van en vertegenwoordigd door Auke Kleefstra.

De collectieboomgaard van Ger van Santvoort te Someren, vertegenwoordigd door de eigenaar.

De collectieboomgaard van Walter den Hollander te Cothen, vertegenwoordigd door de eigenaar.

De collectieboomgaard Fraai Fruit in Beneden-Leeuwen, van Els Puijk, vertegenwoordigd door de eigenaresse.

De collectieboomgaard van Louis en Corrie Dolmans te Ressen (Gld), vertegenwoordigd door de eigenaren.

De collectieboomgaard van het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN), Wageningen Universiteit, beheerd door Willem van Dooijeweert.

Ook betrokken bij het Nederlands Fruit Netwerk, maar wat meer op afstand zijn de volgende leden:

Diverse boomgaarden in Limburg, eigendom van de leden van het Pomologisch Genootschap Limburg, vertegenwoordigd door Wil Ramaekers en Bert Jorritsma.

Diverse boomgaarden in Zuid-Holland, Groningen en Friesland, beheerd door de "Vrienden van het Oude Fruit", Griet Bergsma, Lucas Duijts, Josje Regout, Jan Veel, Jan Woltema.

De collectie van het Fruitteeltmuseum Kapelle, beheerd door o.a. dhr. Jaap de Schipper en Adrie van Liere.

Opzeggingen/nieuwe leden

In 2021 is een tweetal nieuwe leden toetreden tot het Nederlands Fruit Netwerk:

Kwekerij AAtree, in Buurse, gemeente Haaksbergen, gespecialiseerd in fruitbomen en -struiken, vertegenwoordigd door de eigenaar, Jan ter Huurne.

De fruitcollectie van de gemeente IJsselstein, o.a. vertegenwoordigd door Ivon Vrolijk van Klimaatneutraal IJsselstein, en Agnes Jonker, van de Buurttuin IJsselstein.

Bijeenkomsten

Het Nederlands Fruit Netwerk is in 2021 in diverse conformaties en modaliteiten in totaal 14 keer bij elkaar gekomen. Vier bijeenkomsten waren gereserveerd voor de erfgoedselectiecommissie, de overige bijeenkomsten waren in principe plenair, waarvan 6 via Google meet. Op deze bijeenkomsten is het hele DNA-analyse project besproken en georganiseerd, en zijn diverse boomgaarden bezocht (in Kapelle, IJsselstein, Beneden-Leeuwen, Waardenburg, Middenbeemster).

Erfgoedselectie

Na de succesvolle vermeerderingsronden in 2019 en 2020 is in 2021 voor de derde keer een selectie uit de Nederlandse erfgoedrasen gemaakt en vermeerderd. Op basis van de in 2019 opgestelde criteria is een serie van 34 rassen gekozen, vermeerderd en uitgeleverd aan het CGN. De selectie voor de vermeerderingsronde 2021 is een beetje ad-hoc tot stand gekomen, ook weer omdat er geen bijeenkomst georganiseerd kon worden om gezamenlijk een keuze te maken. Uit de rassen die in Kapelle geroid gaan worden (zie verderop) is een subgroep gekozen die volgens onze erfgoedcriteria in categorie A vallen (urgent). Daarnaast is een selectie uit de rassen van Sprenger en De Sonnaville gemaakt, zodat een lijst van 34 te vermeerderen rassen ontstond. Deze werkwijze omzeilde een beetje de discussie die aan eerdere rassenkeuzen ten grondslag lag, en die via online vergaderen lastig te voeren is. De geselecteerde rassen zijn geënt op G41 onderstammen, dat zijn onderstammen die in Geneva (NY, USA) ontwikkeld zijn, speciaal voor herplant. De gekozen rassen zijn aangegeven in de volgende tabel:

Rasnaam	Bron	Rasnaam	Bron
Ambro	NPV	Kromme Schijveling	Fruiteeltmuseum
Anna van Zieuwent	Els Puijk	Leonie de Sonnaville	POMVNH
Appel van Paris	Auke Kleefstra	Lucullus	Auke Kleefstra
Atalanta	Auke Kleefstra	Mimi	Auke Kleefstra
Best Rood	Boomgaard Acht	Oranje de Sonnaville	Ger van Santvoort
Beugelzoet	Els Puijk	Paasster	Auke Kleefstra
Blanke Holaart	NPV	Pinksterster	Rein Baars
Bloemeezoet	NPV	Pomme d'Orange	Fruiteeltmuseum
Bosappel	NPV	President Boudewijn	?
Ceres	?	Roem van Dekker	Fruiteeltmuseum
Citroenappel	Fruiteeltmuseum	Roem van Vlaanderen	Fruiteeltmuseum
Directeur van de Plassche	Auke Kleefstra	Rubens	Auke Kleefstra
Dirkappel	Boomgaard Acht	Sacramentsappel	Auke Kleefstra
Ds. Douwes-appel	Hennie Rossel	Septer	NPV
Etoilee de Sonnaville	Hennie Rossel	Suikerappel	Fruiteeltmuseum
Karmijn de Sonnaville	Ger van Santvoort	Zoete Bellefleur	Els Puijk
Kerstster	Jan Zandbergen	Zoete Ster	Hennie Rossel

Rasseselectie, vermeerderd en geplant in 2021.

Erfgoedselectiecommissie

De erfgoedselectiecommissie is in 2021 vier keer bij elkaar gekomen in plaats van de geplande maandelijksse bijeenkomsten. De definitieve selectie van ons erfgoed heeft daarmee verdere vertraging opgelopen, in 2020 was de vaart er uit met alle COVID-19 perikelen. De selectiecommissie houdt de eerste selectie die in 2019 gemaakt is tegen het licht. Met name de rassen waaraan de status erfgoed en urgent (categorie A) is toegekend, worden opnieuw bekeken en per ras wordt een beslissing genomen of het in de juiste categorie valt. De oorspronkelijke selectie bevatte 334 rassen in categorie A, bij de hernieuwde evaluatie valt ongeveer een derde van deze rassen alsnog uit categorie A, tot nu toe. Eind 2021 is de erfgoedlijst behandeld tot en met rasnamen beginnend met Le.

DNA analyse

Eind 2020 heeft Willem van Doijeweert vanuit het CGN financiële middelen verworven om een DNA analyse van de gehele collectie van Randwijk te kunnen uitvoeren. Deze analyse is uitgebreid met duplicaten van de CGN collectie, in de collecties van het Fruit Netwerk. Binnen het Nederlands Fruit Netwerk is aan de aangesloten verenigingen en stichtingen ook een financiële bijdrage gevraagd, om zo het aantal te analyseren accessies nog wat verder op te schroeven. Het totale budget werd daarmee toereikend voor een totaal van 672 te analyseren monsters.

Figuur 2: Vullen van de 96-wells platen. Een bewerking die grote zorgvuldigheid vereist.

De analyse is gebaseerd op de zgn. SNP-technologie (Single Nucleotid Polymorphisms), deze methode is verfijnder dan de eerder gebruikte SSR technologie (Short Sequence Repetitions), en heeft de mogelijkheid om gedetailleerde informatie omtrent afstamming van rassen bloot te leggen.

De organisatie van de analyse is helemaal online gebeurd vanwege COVID-19. Willem heeft iedereen voorzien van de nodige materialen om materiaal in te verzamelen en in mei zijn door de diverse materiaalbronnen bladmonsters verzameld. De bladmonsters zijn bij het CGN gedroogd, afgewogen en in 7 stuks 96-wells platen verpakt. De feitelijke analyse (DNA-extractie en analyse op het Infinium 20K microarray) is gedaan door het onderzoekslaboratorium Fondazione Edmund Mach, in San Michele all'Adige, in Noord-Italië. De ruwe data zijn vervolgens pro deo verwerkt en geanalyseerd door dr. N. Howard, geneticus, gespecialiseerd in appels en werkzaam bij Fresh Forward B.V. De analyse is eind 2021 zo goed als

klaar, alleen de afstamming van de triploïde rassen is nog niet compleet. De data worden gedeeld met andere onderzoeksgroepen in het veld.

Een wetenschappelijke publicatie is in voorbereiding. Zoals te doen gebruikelijk worden tot de publicatiedatum de data niet buiten de directe belanghebbenden verspreid.

Vragen van leden en derden

In een vervolg op het bezoek aan het Fruitteeltmuseum in Kapelle in 2020, is in de tweede week van januari een delegatie van het Fruit Netwerk opnieuw naar Kapelle gegaan om de belangrijkste rassen in de zgn. Zandpit collectie veilig te stellen. Deze collectie is inmiddels geroid, om plaats te maken voor nieuwbouwwoningen. De appelrassen die tot het erfgoed gerekend worden zijn inmiddels opgenomen in de genenbank van het CGN.

Figuur 3: De Zandpit collectie in Kapelle in betere tijden.

Klimaatneutraal IJsselstein (KNIJ) benaderde het Fruit Netwerk om eens naar de collectie fruitrassen in IJsselstein te kijken, in verband met de vermeende genetische diversiteit en het behoud daarvan. Op 7 september heeft een delegatie van het Fruit Netwerk een bezoek gebracht aan de boomgaarden in IJsselstein. Vanwege de verspreiding over de stad kon slechts een klein aantal locaties bezocht worden. Een grote fractie van de bomen droeg ook nog eens geen fruit, zodat een zeer beperkt aantal bomen van een (verbeterde) rasnaam voorzien kon worden. De gehele collectie in IJsselstein op ras determineren wordt een grote onderneming, die een lange periode in beslag gaat nemen. Klimaatneutraal IJsselstein is toegetreten tot het Nederlands Fruit Netwerk, en is meteen een van de grootste collectiehouders.

Figuur 4: Determineren in IJsselstein

Via het CGN is een vraag van het Gelders Landschap en Kastelen (GLK) omtrent de fruitrassen in de hoogstamboomgaarden die GLK bezit, bij het Nederlands Fruit Netwerk beland. Concreet gaat het om ca. 800 bomen waarvan niet duidelijk is welke fruitrassen het zijn. Een bezoek ter plaatse bracht o.a. aan het licht dat ook van de vermeend bekende rassen de aanduiding niet altijd klopt. In het fruitseizoen van 2022 zal er een uitgewerkt plan moeten komen om de determinatie voort te zetten. Nog meer dan in IJsselstein liggen de boomgaarden erg verspreid (over de gehele provincie Gelderland), zodat het praktisch erg lastig wordt om alle bomen te gaan bekijken.

Figuur 5: Determineren in Waardenburg

Promotie-activiteit

Na twee mislukte pogingen in 2020 om de voor het CGN opgekweekte bomen aan te bieden aan de collegevoorzitter van de WUR, prof.dr.ir. L. Fresco, is het in 2021 wel gelukt. Op 13 november zijn de bomen aangeboden en geplant, door o.a. mw. Fresco en kinderen uit groep 7 en 8 van de basisschool in Randwijk.

Figuur 6: Gastles op de School met de Bijbel in Randwijk

Figuur 7: Bomen planten in Randwijk, door o.a. Louise Fresco

Voorafgaand aan de plantactie heeft het Nederlands Fruit Netwerk een gastles verzorgd op de school, en na afloop kregen de kinderen een tas met appel-gerelateerde spullen mee, aangeboden door het CGN. Vóór deze promotie-actie zijn Willem en Marcel geïnterviewd door de Volkskrant. Het paginagrote artikel dat daaruit volgde is op 15 november gepubliceerd. Ook de lokale kranten in de gemeente Overbetuwe besteedden aandacht aan deze overdracht.

Mensen van het Nederlands Fruit Netwerk manifesteren zich in toenemende mate als lid van het Nederlands Fruit Netwerk, op pomologisch getinte bijeenkomsten. Dat is een goede ontwikkeling, daardoor krijgt het Fruit Netwerk meer bekendheid en om dat te ondersteunen is een oplage van 1000 stuks flyers gedrukt, die bij dit soort gelegenheden verspreid kunnen worden.

Nederlands Fruit Netwerk

Behoud de Nederlandse Fruitrassen

Wat doet het Nederlands Fruit Netwerk?
Alle traditionele Nederlandse fruitrassen behouden door boomgaarden te inventariseren, fruitbomen te vermeerderen en te onderhouden.

Wie doen er mee?
Pomologische verenigingen en hun leden, eigenaren en beheerders van (collectie)boomgaarden en andere geïnteresseerden, die het belang van ons bio-cultureel erfgoed inzien.

Met welk resultaat?
Appel- en perenbomen van waarde blijven bewaard door ze te vermeerderen, te planten en te onderhouden!

Wat kan jij doen?
Heb je een appel- of perenboom waarvan je denkt dat het een oud en bijzonder ras is, of weet je er een te staan, laat het ons weten:

Nederlands Fruit Netwerk
www.fruitnetwerk.nl
contactpersoon: Marcel Rutten
fruitnetwerk@gmail.com

Figuur 8: Flyer van het Nederlands Fruit Netwerk, voor- en achterkant

Presentaties

Ontwikkelingen in de erfgoed appelcollectie van het Nederlands Fruit Netwerk, en DNA onderzoek. M.C.M. Rutten, Jaarvergadering Pomologisch Genootschap Limburg, Houthem, 19 september 2021.

Publicaties en berichten

“NFN”, LentePOM, Pomologische Vereniging Noord-Holland, pp 30-31.

Website WUR, 10 november 2021: 34 zeldzame appelrassen toegevoegd aan erfgoedcollectie Centrum voor Genetische Bronnen

<https://www.wur.nl/nl/nieuws-wur/Show/34-zeldzame-Nederlandse-appelrassen-toegevoegd-aan-erfgoedcollectie-Centrum-Genetische-Bronnen-.htm>

Het Gemeentenieuws, Gemeente Overbetuwe, 17 november 2021: Basisscholieren Randwijk helpen mee met aanplanten zeldzame appelrassen.

De Volkskrant, 15 november 2021: Een Ark van appels: hier worden bedreigde rassen nog gekoesterd

<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/een-ark-van-appels-hier-worden-bedreigde-rassen-nog-gekoesterd~b1c1a04d>

Wageningen World, december 2021: Appelrassenrijkdom.

https://issuu.com/wageningenur/docs/ww2021_04_nl/34